YENİ BELGELER IŞIĞINDA HARF DEVRİMİNİN HAZIRLIK ÇALIŞMALARINA BAKIŞ*

LOOK AT THE LIGHT OF RECENT DOCUMENTS TO THE PREPARATORY WORK OF ALPHABET REVOLUTION

* Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından desteklenen (SOBAG) 109K152 numaralı proje kapsamında hazırlanmıştır.

ÖZET

1928 yılında gerçekleştirilen Harf Devrimi öncesi bir takım hazırlık çalışmalarının yapıldığı bilinmektedir. Cumhuriyet Arşivi'nde yapılan taramalarda bu hazırlık çalışmalarının farklı örneklerinin bulunduğuna işaret eden yeni belgelere rastlanmıştır. Bu hazırlıkların, yeni harflerin ilmi tarafının tartışılması, değişiklik için uygun zeminin oluşması ve halka doğru aktarılması için basın-yayın yoluyla kamuoyunun hazırlanması ile teknik ve idari boyutunun aynı zamanda mali külfetinin düşünülüp birtakım tedbirler alınması şeklinde olduğu görülmüştür. Özellikle Maarif Vekâleti'nin yürüttüğü çalışmalar, karar veren irade kadar Devrimin öngörüldüğü şekilde sonuçlanmasındaki yeri inkâr edilemez. Bu yazıda harf değişikliği öncesi hükümetin aldığı tedbirler ve hazırlık çalışmaları incelenmiştir. Yöntem olarak betimleme ve belge analiz metodu kullanılmıştır. Konu, ağırlıklı olarak Cumhuriyet Arşivi'nde araştırmaya yeni açılan Maarif Vekâleti fonu içerisinde tespit edilen belgeler ışığında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Harf Devrimi; Latin Alfabesi; Maarif Vekâleti*

ABSTRACT

A number of preparatory works were made before the Alphabet Revolution in 1928. Recent documents, which indicate the presence of different samples to the preparatory work of Alphabet Revoluation, were found in Republic Archives. These preparations are the letters change, the scientific side of the discussion, the transfer to the ring, proper preparation of the ground for the formation of public opinion through the mass media, but also the size of the administrative, technical and financial burden in the form of thought and see that a number of measures to be taken. Studies carried out by the Ministry of Education's mandate, especially, that the decision will be denied until the conclusion of the importance of the revolution as envisaged. In this article we examined case studies and preparation of measures taken by the government prior to the change. The descriptive method and the method of analysis used, the working document, mainly to explore the newly opened archives of the Ministry of Education of the Republic of funds identified in the light of new documents were discussed.

Keywords: *Alphabet Revolution; Latin Alphabet; Education Ministry*

Niyazi ÇİÇEK

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. E-posta: ncicek@istanbul.edu.tr

Giriş

Bir devrimi gerçekleştirmek kadar ona giden yolda yürütülen hazırlık safhaları da o kadar önemlidir. İyi bir hazırlığın, arzu edilen değişikliğin başarılı şekilde gerçekleşmesine büyük katkı sağladığı açıktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardında yapılan birçok yenilikte olduğu gibi Harf Devrimi için de bir takım hazırlık çalışmaları yürütülmüştür.

Bu çalışmaların, öncelikle Devrimin fikri alt yapısının olgunlaştırılması ve teknik hazırlıklar şeklinde gerçekleştiğini görmekteyiz. Dilde sadeleşme ve öztürkçe çalışmaları için oluşturulan dil heyeti içerisinde alfabe komisyonu teşkil edilmiştir. Bu heyette, o dönem gerek üniversitelerde gerekse Türk dili ve edebiyatında söz sahibi çoğu aydın görev almış; böyle bir devrim teşebbüsünün sonuçları, olumlu ve olumsuz tarafları bakımından görülmeye çalışılmıştır. Komisyonda, değişiklik sürecinin nasıl işlemesi gerektiği, Latin harflerinin öğretim yöntemleri, yeni yazı ile hazırlanacak alfabe ve kitap yayını gibi birçok konunun görüşüldüğü anlaşılmaktadır.

Gerek yayınlanmış eserlerden, gerekse karşılaşılan yeni arşiv belgelerinden, bütün hazırlık çalışmalarında özellikle Bakan Mustafa Necati idaresindeki Maarif Vekâleti'nin büyük görevler üstlendiği görülmektedir. Bakanlığın yaptığı ön araştırmalar, hazırladığı raporlar ve bildirdiği teknik görüşler, aynı zamanda üstlendiği idari ve hukuki görevler, Devrimin başından sonuna Vekâletin ne kadar aktif rol oynadığını apaçık göstermektedir.

İnceleme birkaç başlık altında irdelenmiştir: İlk olarak Latin alfabesine geçiş öncesinde yapılan hazırlıklar ele alınmıştır. Ardından bir takım deneme yayınlarda kullanılmaya başlayan yeni harfler, imla ve yazı şekilleriyle ilgili öneriler ve teklifler açıklanmıştır. Son olarak da yeni yazıyı öğretme çabaları konusundaki teşebbüslere değinilmiştir.

Konu, Cumhuriyet Arşivi'nde yeni açılan fonlardaki belgeler ışığında incelenmiştir. Araştırmada kullanılan belgelerden alıntı yapılırken belgenin aslında var olan yazı ve ifade biçimine sadık kalınmıştır. Mesela belgede geçen "… bir ummi koyluye okumak ve yazmak …" ifadesinde, kelimede "ö" ve "ü" olması gereken harfler asıl belgede geçtiği "o"" ve "u" biçimiyle verilmiş, değişiklik yapılmamıştır. Özellikle harf değişikliği teşebbüsünün başladığı günlerde henüz bazı harf ve kelimelin okunuş ve yazılışı tam açıklığa kavuşturulmadığı; aynı zamanda, yazı makinelerinde "ö" ve "ü" harfi bulunmadığı için Harf Devriminin gerçekleştiği yıllarda bu tür belge örneklerine çokça rastlanmaktadır.

Yeni Türk Alfabesine Geçiş Öncesi Hazırlıklar

Türk toplumunun Latin alfabesiyle olan münasebetinin, Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önceki döneme rastladığı bilinmektedir. Türkiye Türkçesinin Latin harfleriyle yazılması, XV. ve XVI. yüzyıllarda Avrupalıların Osmanlı Devleti'nde konsolosluklar açmasıyla başlamış olduğu genel kabul gören bir görüştür. Osmanlıya karşı artan ilgi ve ticari ilişkilerin gelişmesi sebebiyle Türklerle iş yapmak isteyen yabancılar, Osmanlıca metinleri Latin harflerine çevirerek kullanmayı tercih etmişlerdir. Ticaret ürünleri başta olmak üzere limanlarda, bankalarda, tahvil ve borç senedi gibi değerli evraklarda Latin harfleri çoktan kullanılmaya başlanmıştı. Mesela kağıt paralarda Latin harfleri ile Arap harfleri birlikte kullanılmıştır[1]. Yabancı dil sebebiyle olsa da Tanzimat'tan önce açılan askerî okullarda Latin harfleri öğretiliyordu. 1827'de eğitim-öğretime başlayan Askerî Tıbbîye'de öğretim dili Fransızca olarak kabul edilmişti. 1834'lerde artık yerleşik duruma giren Avrupa'daki Osmanlı elçilik mensupları, gittikleri yerin dilini öğrenmekle görevlendirilmişlerdir. İstanbul'da Tercüme Odası'nda yabancı dil öğrenilmesi münasebetiyle, Latin alfabesinin bürokrasiye çoktan girdiğini görüyoruz. Dolayısıyla Avrupa devletleriyle olan ilişkiler geliştikçe, Latin alfabesine olan ilginin de artmış olduğu görüşünü savunmak mümkündür[2]. Böylece Osmanlı dışişlerinde Latin yazısı çoktan kullanılmaya başlanmıştır. Hatta bu yazının Osmanlı dışişlerinde resmi yazı haline geldiğini savunanlar da bulunmaktadır[3].

İlk başlarda eğitim, ticaret ve dış ilişkiler sebebiyle Türk toplumunun farklı kesimlerinde kullanılmaya başlanan Latin alfabesine zaman içerisinde talep artmış, batılılaşma ve modernleşme çabaları için de gerekli bir adım gibi görülerek, bu derin ilgi kullanılan alfabenin tamamen değiştirilmesi taleplerine dönüşmüştür. Kaynaklarda alfabeyi değiştirme yolunda ilk mücadelelerden birini, Tanzimat döneminde Maarif Vekilliği yapan Münif Paşa'nın başlatmış olduğu ifade edilmektedir[4]. Paşa, 1860 yılında kurduğu "Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye" adlı derneğin üyelerinin ilme ve okumaya karşı yeterli ilgiyi göstermemelerini mevcut Arap harfli alfabeye bağlamış ve bu konudaki hemen hemen ilk tartışmayı başlatmıştır. Aynı yıllarda Azerbaycanlı yazar ve çevirmen Ahudzade Mirza Fethali alfabedeki düzeltme isteğini saraya sunmuş, ayrıca Latin alfabesine geçilmesi teklifinde bulunmuştur[5].

Farklı sebeplerle yapılan harf değişikliği talepleri, Osmanlı aydınları arasında da tartışılmıştır. Birten Çelik'e göre aydınların kaygısı bir yönüyle Arap alfabesiyle okuma yazmanın güçlüğü ve buna bağlı olarak da toplumun geri kalmış olmasıydı[6].

Bu konuda ilk resmi girişimlerden biri 1909 yılında Maarif Nezareti'nde bir "imla komisyonu"

---

1 Metin Kale, "Harf Devrimi", *ERDEM*, 11(33), Ocak 1999, s. 815.

2 İlber Ortaylı, "Tarihsel ve Toplumsal Nedenleri İle Harf Devrimi", *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1981, s.

3 Metin Kale, Aynı yer.

4 Agâh Sırrı Levent, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3.bs. Ankara: TDK, 1972, s. 153.

5 Agâh Sırrı Levent, *a.g.e.*, s. 155-56. Osmanlı Devleti dönemindeki alfabe tartışmaları hakkında daha geniş bilgi için bkz. Mahmut Babacan, "Tanzimattan II. Meşrutiyete Alfabe Tartışmaları", *THİS,* s. 30-35.

6 Birten Çelik, "Osmanlı Modernleşmesi Sürecinde Osmanlı Aydınları ve Alfabe Meselesi", *THİS,* s. 22.

kurulmasıyla başlamıştır. Mustafa Ergün'ün belirttiğine göre 1911'de "Islah-ı Huruf Cemiyeti" ve "Islah-ı Huruf Encümeni" adlı dernekler kurulmuş; hatta 1912 yılında *Islah-ı Huruf Kongresi* dahi düzenlenmişti[7].

Osmanlı Devleti'nde başlayan alfabe değişikliği tartışması, Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Alfabe değişikliği talepleri, modernleşme hareketlerinin de etkisiyle bu dönemde daha ciddi tartışılmaya başlanmıştır. 1923'deki İzmir İktisat Kongresi'nde Kazım Karabekir Paşa'nın Latin harflerinin kabul edilmez olduğu ile ilgili demeçlerinin ardından, özellikle basın yayında birçok yazar ve gazeteci bu konuyu tartışmaya başlamıştır[8].

Agah Sırrı Levent, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de harf meselesinin en şiddetli tartışıldığı dönemin 1926 yılı olduğunu ifade etmektedir[9]. Bu kanaati de özelikle Türk eğitim sisteminin sorunlarını incelemek için Türkiye'ye gelen Dr. Kunhe'nin raporunda resmi olarak açıklamasıyla pekiştirmektedir. Harf inkılabından önce aslında Türkiye'de Arap harfleriyle okuma yazma bilenlerin sayısı %6'yı geçmiyordu. Dr. Kunhe, 1926'da Türk eğitimi için hazırladığı raporunda, bu sorunun kökten çözümü için Latin alfabesine geçilmesi yönünde bir değişik önermişti[10]. Akademik çalışma niteliğindeki bu rapor ile gerek Atatürk'ün ve gerekse İnönü'nün alfabe değişikliği düşünceleri farklı bir gözle açıklanmaktaydı.

Latin alfabesini savunan gazetecilerden Hüseyin Cahit, Kurtuluş Savaşı'nın ardından Gazi Mustafa Kemal'e *"Latin yazısının niçin alınmadığını"* sormuş, kendisi de *"Daha zamanı gelmemiştir"* cevabını vermiştir[11]. Oysa Milli Mücadele'nin başlarında Erzurum'da iken, Mazhar Müfit Kansu ile ileride yapılacak işler hakkında konuşurken, Latin yazısının alınacağını söylemiştir[12]. Çünkü Atatürk, Arap harflerinin Türkçeye uygun olmadığına, halkın eğitim düzeyinin düşük olmasının harflerin öğrenilmesinin zorluğundan kaynaklandığına inanmaktaydı[13]. Dolayısıyla Atatürk'ün bu kanaatinden hareketle, harf değişikliği daha önceden planlanmış olmasına rağmen farklı çekincelerden dolayı biraz ertelenmiş olduğu anlaşılmaktadır. İsmet İnönü'nün hatıralarında açıkladığı kadarıyla bu gecikmeye kendisinin de sebep olduğunu dile getirmektedir.

> "Şimdi, ben bu macerayı biliyorum. Harf İnkılâbı ilan edilmeden iki sene evvel Atatürk'e söyledim:
>
> Bu kolay bir iş değildir. Sen, harp zamanı karargahta çalıştın mı? dedim.
>
> Hayır dedi.
>
> Ben bilirim dedim. Bunu tecrübe ettim. Bütün devlet muamelatı, her şey bozulacak. Herkes iki yazı kullanacak. Kabul edildi diye kendisini mecbur hissederek yeni harfleri kullanacak, bir de asıl işidir, kıymetli işidir diye eski harfleri kullanacak. Başa çıkamayız. İyi düşün.
>
> Atatürk'e bunları söyledim ve benim ikazım cesaretini kırdı. Harf İnkılâbını iki sene sürükledi…."[14].

Atatürk, diğer devrim ve inkılaplarında olduğu gibi bu devrimin de zaman ve sırasını çok iyi hesap etmekteydi[15]. Dolayısıyla harflerin değiştirilmesi konusunda en uygun zamanı beklemiş; muhalefet edenleri ikna etmeye çalışmış ve yeni harflerin

---

7 Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi,* Ankara: A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, 1982, s. 88.

8 Bunlardan birkaçı şunlardır. Kılıçzade Hakkı, "İzmir Kongresinde Latin Harfleri", *İçtihat*, 154, 155, 156(1923); Samih Rıfat, "Başlamadan bitiren bir itiraz karşısında" *Hakimiyei Milliye*, 16 Ağustos 1923; Hüseyin Cahit "Latin harfleri", *Tanin*, 16 Mart 1924; Mustafa Hamit, "Latin harfleri ve Türkçe Elifba", *Tanin,* 25 Mart 1924, 3 Mayıs 1924.

9 Agâh Sırrı Levent, *a.g.e.*, s. 396.

10 İlhan Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", *CDTA*, c.3, İstanbul: İletişim, s. 661.

11 Bilal Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992, s. 55.

12 Sami Nabi Özerdim, *Harf Devriminin Öykücü*, s. 5, http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/kitap/ozerdim.pdf (12.10.2006).

13 Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1989, s. 313.

14 *İsmet İnönü Hatıralar*, c.2, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1987, s. 221.

15 Genellikle Cumhuriyet döneminde Alfabe değişikliği tartışmalarını ilk başladığı yer olarak kabul edilen 1923'deki İzmir İktisat Kongresi'nde başta Kazım Karabekir Paşa olmak üzere farklı kesimlerden muhalefet gelmişti. Aynı dönemde Hüseyin Cahit Yalçın İstanbul gazetecileri ile yapılan bir toplantıda Latin harflerini gündeme getirmiş, Atatürk, bu öneriye sıcak bakmamıştı. Çünkü Cumhuriyetin yeni kurulup henüz yeni teşkilatlanmaya başladığı bu dönemde, Atatürk harf değişikliği konusunda ortamın yeteri kadar hazır olmadığının farkındaydı (Zeynep Korkmaz, (1998). "Harf inkılâbı" http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/8.php, (25.06.2010).

kabulünü isteyenlerin görüşlerine itibar ederek, değişikliği gerçekleştirmiştir. Çünkü Atatürk harf değişikliğinin o dönem henüz erken olduğunu düşünse de halkın cahil kalmaması, okur-yazar sayısının artırılması ve eğitim öğretimin yaygınlaştırılması için daha kolay okunup yazılabilen bir alfabeye ihtiyaç olduğunu düşünüyordu. Ülkütaşır, bu kanaati Atatürk'ün konuşmasından alıntı yaparak, eserinde şöyle ifade etmektedir:

> "Lisanın suubeti, edebiyatın natamam bulunması, ehl-i vatan cahil bırakıyor, tekamül hevesini müntefi ediyor. Kolay okunur, kolay yazılır bir dil olur ve onun ilerlemiş, ceyadet kesbetmiş bir edebiyatı bulunursa bittabi halk ona rağbet eder. Okur-yazarların sayısı ziyadeleşir ve okumak-yazmak için, bugünkü gibi yıllar sarfedilmez."[16].

Her ne kadar yapılması düşünülmüş olmasına rağmen ertelense de önceleri münferit çıkışlarla gündemde yer bulan alfabe değişikliği tekliflerinin, Cumhuriyet döneminde daha canlı dile getirildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu düşünceden hareketle Latin alfabesine geçiş konusunda hükümetin çeşitli arayışlar içerisinde olduğu, gerek ülkede kamuoyu talep ve tepkilerini değerlendirerek, gereksi yabancı uzmanların görüşlerine dikkat ederek bu düşünceyi olgunlaştırdığı görülmektedir. Örneğin yabancı kavramlar ve çeşitli özel adların Türkçe ama Arap harfleri ile yazılması sonucunda ortaya çıkan çeşitli bozuklukları ve yanlış anlamaları engellemek amacıyla Türkçe olmayan özel adların resmî yazılarda imkânlara göre Latin harfleriyle yazılması konusu gündeme gelmiş ve uygulanmıştır.

Bu arada Başbakan İsmet İnönü'nün direktifleri doğrultusunda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Latin alfabesini incelemek üzere bir komisyon oluşturulması talep edilmiştir. Komisyonun başlıca amacı Latin yazısının kabulü neticesinde ne gibi sorunlar çıkabileceğini araştırmaktı. Fakat bu komisyonun uzun süre çalışmaya başlamaması, bu projeden vaz mı geçildiği sorusunu da gündeme getirmiştir[17].

Bu hazırlıklarda en önemli sorumluluk, hiç şüphesiz Maarif Vekâleti'nin olmuştur. Zaten Başvekil İsmet İnönü, Maarif Vekâleti'ne gönderdiği yazı ile "Umumi idare maariftedir. Her teşkilat maarife muavindir" diyerek bu sorumluluğu açıkça ortaya koymuştur[18]. Vekâlet, bu stratejik rolü üstlenirken, çeşitli belgelerden bir takım hazırlıkları daha önceden yapmış olduğunu anlıyoruz. Üst yazısı bulunamayan ve üzerinde tarihi tam verilmemiş olan, ancak arşivdeki dosyasında tarihi 1927? biçiminde gösterilmiş bulunan rapor niteliğindeki bir belgede[19] Vekâlet harf değişikliği

---

16 M. Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, Ankara: TDK, 1973, s. 30.

17 1928 yılında Alman Konsolosunun gönderdiği raporda Türkiye'deki harf değişikliği çalışmaları şöyle aktarılıyordu: "Alfabe değişikliğinin araştırılması için İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde oluşturulan komisyon şimdiye kadar çalışmaya başlamamıştır. Göründüğü kadarıyla, sanki bu projeden muvakkaten vazgeçilmiştir. Bununla ilgili diğer haberleri ulaştırma hakkımı kendimde saklı tutuyorum. Latin harflerinin kabulü ile ilgili komisyonun çalışmaları üzerinde komisyonun bir üyesinin bildirdiğine göre, birkaç Macar ve eski Latince harfin dışında, yeni yazı için Alman alfabesi tercih edilmiş ve Fransızca uygun değildir diye reddedilmiştir. Belli olan 23 harfin dışında yeni alfabe 4 yeni harfi de içine alacaktır. Basitliğe büyük değer verilmektedir. Komisyon, ilk ve ortaokullarda yedi yıllık bir süreyi, sonraki yedi yılı da resmî dairelerin yeni yazıyı genelleştirmesi gerekeceğini hesaplamaktadır. İsmet Paşa'nın teklifi kabul etmesi ve Gazi'nin karar verdiği gibi reforma başlaması muhtemeldir, ilk önce sonbaharda şimdiye kadarki çalışmaların kontrol edilmesinin yaygınlaştırılmasını sağlayacak olan büyük bir kongre toplantıya çağrılacaktır." (Prof. Dr. Nevzat Gözaydın "Türk Dili Ve Lâtin Alfabesi Konusunda Almanya'nın Atatürk'e Bakışı Üzerine", *Ankara Üniversitesi'nin 60. Kuruluş Yılı Armağanı: Atatürk Ve Türk Dili Ve Edebiyatı, Türk Eğitimi Ve Türk Kültürü Konusunda Seçme Yazılar,* Editör Doç. Dr. Doğan Atılgan, Ankara: AÜ, 2006, s. 82-83).

18 Cemil Öztürk, Maarif Vekili Mustafa Necati Bey ve Harf İnkılabı, *80. Yılında Türk Harf İnkılabı Uluslararası Sempozyumu 10-11 Kasım,* Ed. Tülay Alim Baran, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2009, s. 166; İlhan Sungu, "Harf İnkılabı ve Milli Şef İsmet İnönü", *Tarih Vesikaları*, c.1, (Haziran 1941) s. 16[1].

19 Belge, "Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti" antetli bir kağıda yazılmıştır. On bir sayfalık belge üzerinde her hangi bir tarih bulunmamaktadır. Belgenin yer aldığı Cumhuriyet Arşivi'ndeki dosyasına 1927 tarihi yazılmıştır. Dosyaya "1927-Alfabe-Harf İnkılabı-Türkçenin Kullanımı" adı verilmiştir. Burada verilen tarihin nereden alınarak yazıldığı tam anlaşılamamaktadır. Raporda, her ne kadar yazım ve kompozisyon itibari ile doğrudan bir kopukluk dikkat çekmese de 1-, 2-, 3-, biçiminde maddeler halinde verilen konularda madde numaralarından

konusunda atılması gereken adımlarla alakalı olarak Başvekâlete bir öneri ve tedbirler listesi sunmuştur[20].

Maarif Vekâleti alınması gereken bu tedbirleri, öncelikle iki başlıkta toplamayı uygun görmüştür. Bunlardan ilki Maarif Vekâleti'nin sorumluluğunda olanlar, ikincisi ise diğer kurum ve kuruluşların sorumlulukları ve alacakları tedbirler ile uygulamalardır.

Vekâlet, yazısında ilk hamlede "Yüksek İcra Komitesi" adıyla bir yürütme kurulu oluşturulması gerektiğini belirtmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla bu komite, bakanlıklar ile milli teşkilat ve cemiyetlerden gelecek temsilcilerden oluşacaktır. Görevleri ise bakanlıklarla temasa geçmek, alınacak tedbirleri, faaliyet ve uygulamaları tek kanaldan takip etmek, ilgili kurumlarla irtibat sağlayıp, bütün millete yeni harflerin çabucak öğretilmesi için teşkilatlanmayı sağlamaktır. Komitenin teşekkülü, görevleri ve kullanacağı bütçe miktarı bir kanunla belirlenecektir.

Yazıda ifade edildiği üzere İcra Komitesinin ardından ikinci önemli organ ise "İlmi Heyet"tir. Kurulacak İlmi Heyet, faaliyette bulunan Dil Komisyonu (Dil Heyeti) yerine teşekkül edecek ve Maarif Vekâleti'ne bağlı çalışacaktır. Dil Komisyonu zaten Türkçenin yeni harflerini tespit ile meşgul olduğundan bir nevi dil komisyonunun görevinin "İlmi Heyet" olarak yeniden tanımlanmasından ibarettir. Bu Heyet'in başlıca vazifesi, "ana lügat" adıyla temel bir Türkçe sözlük ve mukayeseli bir gramer kitabı hazırlamak olması gerektiği ayrıca belirtilmiştir[21]. Bir lisan akademisi gibi hizmet vermesi düşünülen komite şu şekilde tanımlanıp açıklanmıştır: "Heyette bulunacak üye sayısının on iki olabileceği öngörülmüştür. Bu heyet, en kuvvetli edebiyatçılar ve şairler aynı zamanda tecrübeli dil bilimciler ve Türkçe uzmanlarından oluşmalıdır. Heyetin en önemli vazifesi, harf ve alfabe faaliyetlerini ilmi cepheden ele alıp yönetmek olacaktır. Aynı zamanda ortaya koyacağı çalışmalar ve alacağı kararlar *İcra Komitesi'nce* ilgililere duyurulup uygulanmasını takip edecektir"[22]. Yazıda heyet ve komitenin oluşturulması ve faaliyette bulunabilmesi için Maarif Vekâleti bütçesine ek tahsisat konulması gerektiği ayrıca belirtilmiştir[23].

Maarif Vekâleti, Başvekâlete sunduğu harf değişikliği ile ilgili bu yazısında, yeni harfler için çalışma yapacak olan İcra Komitesi ve İlmi Heyet'i tanımladıktan sonra, üçüncü adım olarak dilin tasfiyesi ve kısaltılması ile ilgili yapılacak çalışmalar hakkında görüş bildirmiştir. Burada amaçlanan dilde var olan Arapça ve Farsça ifade, terkip ve kelimelerin yerine yeni öztürkçe kelimeler bulmak; böylece, dili olabildiğince sadeleştirmektir. Dilde sadeleşme işi, zaten tavsiye edilen farklı kurum ve şahıslar tarafından münferit olarak yürütülmektedir. Kanaatimizce burada amaçlanan, çeşitli kurum ve dairelerin kendi başlarına ve arzularına göre dilde değişiklik ve sadeleşme yapmaları yerine bu gayretlerin tek bir noktada toplanmasını sağlamaktır[24].

Yeni harflerin kabulü ve yayılması için oluşturulacak ilmi heyetlerin ardından düşünülen dördüncü adım, halk için yapılacak olanlara ayrılmıştır. Bu konuda Maarif Vekâleti yazısında birkaç faaliyet öngörmüştür:

1- Halk Fırkası, Muallimler Birliği, Türk Ocağı, Hilal-ı Ahmer ve Matbuat Cemiyeti gibi milli teşkilatların yapmaları gereken faaliyetler. Bunlar önce kendi teşkilatlarında ardından yurt çapında halk için kurslar örgütleyebilirler.

2- Günlük gazete ve dergilerin haber kısımlarının üçte biri, resmi yayın ve duyuruların tamamı yeni

kaynaklanan bir boşluk bulunmaktadır. 3'e kadar gelen madde başlıklarından sonra numarasız olarak "Harf sahası haricinde halk arasında yapılacak işler" başlığı verilmiştir. Bu başlığa unutularak mı numara verilmedi? yoksa "4" numarayı mı oluşturuyor tam bilemiyoruz. Açıklamalardan sonra "5" numara verilmeksizin "6- Posta ve Telgraf İşlerinde" kısmına geçildiği görülmektedir. Dolayısıyla "5" numaralı başlık gözükmemektedir. Dolayısıyla raporun eksik sayfalarının olup olmadığı tam anlaşılmıyor. Her ne kadar Cumhuriyet Arşivi'nde tasnifi yapılırken sayfalar kurşun kalemle 1'den 11'e kadar numaralandırılmış olsa da belirtilen hususlardan dolayı rapor niteliğindeki belgenin sayfaların tam olup olmadığı konusundaki şüphelerimiz tam giderilememiştir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 180.09/3.16.3, s. 1-11).

20 Bu raporun tam metni yayınlanmıştır (Niyazi Çiçek, "Harf Devrimiyle İlgili Yeni Belgeler: Maarif Vekâletinden Başvekâlete Gönderilen Bir Belgenin Düşündürdükleri", *Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı: Osmanlı'nın İzinde*, Haz. Feridun M. Emecen, İshak Keskin, Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul: TİMAŞ, 2013, s. 451-466.

21 BCA, 180.09/3.16.3, s. 1-2.

22 BCA, 180.09/3.16.3, s. 2.

23 BCA, 180.09/3.16.3, s. 2-3.

24 BCA, 180.09/3.16.3, s. 4.

harflerle basılmalıdır. Resmi matbaaların basım işini tamamen yeni harflerle gerçekleştirebilmeleri için bu matbaaların yeni harfler tedarik etmesi gerekmektedir.

3- Halkın yakın alaka gösterdiği haftalık yayın yapan dergilerin yeni yazı ile çıkmaları sağlanmalıdır. Halk tarafından merakla okunan Karagöz, Akbaba gibi mizah gazetelerinin yarısı ile resimlerin açıklamaları yeni harflerle yazılmalıdır.

4- Ankara'da çıkan ve yarı resmi bir mahiyet arz eden Milli Hakimiye gazetesi yeni harflerle yayınlanmalıdır.

5- Sinema filmlerine ait açıklamalar yeni harflerle yazılmalıdır.

6- Resmi dairelere ait levhalar, makam isimleri, istasyon, durak, vapur, araba, tiren adları ve tarifeleri; aynı zamanda özel işletmelere ait, lokanta, gazino ve bar isimleri yeni harflerle yazılmalıdır.

7- Halk masalları, Nasrettin Hoca hikayeleri, buna benzer kitaplar ve risaleler yeni harflerle yazılmalıdır. Talim ve Terbiye Heyeti, bu amaçla halk için bir kitap serisi ısmarlamıştır. Kitaplar geldiğinde derhal tercümesi ve yeni harflerle basımı yapılacaktır. Aynı zamanda İktisat ve Sıhhiye Vekâletleri halk için faydalı olacak ülkenin ekonomi ve sağlık hizmetleriyle alakalı küçük kitaplar yayınlamaları beklenmektedir.

8- Anadolu Ajansı, önemli haberleri geceleri her kesin görebilmesi için dikkat çekecek şekilde elektrikli ampullerle yazmalıdır.

9- Müsveddeleri hazır olan Reşat Nuri Beyin Zola'dan tercüme ettiği "Hakikat" adlı romanı derhal yeni harflerle yayınlanmalıdır.

10- Yeni harfleri öğretmek üzere hazırlanacak büyük levhalar acilen bastırılıp dağıtılmalıdır.

11- Kaza merkezlerinde ve büyük köylerde, ajans haberleri her gün büyük levhalar üzerine yazılarak meydanlarda halkın görebileceği yerlere asılacaktır.

12- Tayyare Cemiyeti'nin çıkardığı "Köy" ve "Köy hocaları" dergilerinin kısmen yeni harflerle çıkması faydalı olacaktır" [25].

Yazı değişikliğinin yapılabilmesi için Maarif Vekâleti'nin önerdiği ve alınması gerekli diğer bir tedbir paketi ise posta ve telgraf işleriyle alakalıdır. Burada tavsiye edilen, öncelikle postane isimlerinin yeni harflerle yazılması ve alfabetik sıra ile bütün postane adlarının yayınlanmasıdır. Yazıda belirtildiğine göre "bu yayındaki posta adlarının imlası resmi olacaktır. Bu şekilde yazılmayan mektuplar, isimlerin ilanından bir süre sonra postanelerce kabul edilmeyecektir"[26].

Ayrıca, Latin harfleri ile yazılmış olan bu isimlerin, Cenevre'de bulunan uluslararası Posta Kalem Merkezine de bildirilmesi gerektiği tavsiye edilmiştir. Kasaba, köy isimlerinin birbirine karışmaması için Batı ülkelerinde kullanılan usulün uygulanması; aynı zamanda, mektup adreslerinde kasaba ve köy isimleri ile birlikte şehir isimlerinin de verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yazıda Vekâlet, mektup adresleri için yeni yazıya göre bir şekil düşünmenin lüzumunu dile getirmiştir. Telgrafların da yeni yazı ile yazılmalarını, diğer taraftan telgraf metninde bulunan kelime sayılarının doğru belirlenebilmesi için gerekli kuralların tespit edilerek, telgraf için herkesin ne miktarda para ödeyeceğinin şüpheye yer vermeyecek şekilde önceden belirlenmeye imkan sağlanması gerektiği hususlarına ayrıca değinmiştir[27].

Yazının sekizinci sayfasında, "Meclise Acilen Teklif Edilecek Kanunlar" başlıyla, mevzuatla alâkalı alınması gereken tedbirler açıklanmıştır. TBMM'nin yeni dönemi açılır açılmaz, bu konuyla ilgili teklif edilmesi gereken kanunların birkaçı şu şekilde sıralanmıştır:

"1- Yeni harflerin resmi olarak kabul edilmesi hakkında kanun.

2- Dışarıdan ithal edilecek yeni harflerin vergiden muaf tutulması; ayrıca yeni harf dökümcülerinin teşvik ve himaye edilmesi.

3- Devlet Matbaasının, bir numune matbaa haline gelmesi için, şimdiki yapısı yenilenmelidir. Yeni harflerin temininde bu matbaanın işi büyük olacaktır. Yani harflerin halk tarafından benimsenmesi yayın yapılarak mümkün olacağından Türkiye'de bir örnek matbaa oluşturmak için devlet matbaası takviye edilmelidir. Bunun için bir kanun teklifi hazırlanmalıdır.

4- Yeni harflerle yapılacak yayın, telgraf ve posta işlerinin indirimli olmasıyla ilgili bir kanun hazırlanmalıdır.

5- Yayınların yeni harflerle yapılması ve eski harfle yayın yapmanın yasaklanması konusunda bir kanuna ihtiyaç bulunmaktadır. Yayın hayatına yeni başlayacak yerlere, yeni harflerle yayın yapmak şartı ile izin verilmelidir. Günlük gazeteler ve dergiler, bu kanuna göre kısmen veya tamamen yeni harflerle yayın yapacaklardır[28].

Raporda belirtilen kanuni düzenlemelerin yapılması zaruri görülürken; bunun yanında, resmi dairelerde ve şirketlerde yeni yazı ile okuma yazma

25 BCA, 180.09/3.16.3, s. 5-6.

26 BCA, 180.09/3.16.3, s. 7.

27 BCA, 180.09/3.16.3, s. 7.

28 BCA, 180.09/3.16.3, s. 8.

bilmeyenlerin çalıştırılmaması gerektiği ifade edilmiştir. Görüldüğü gibi Vekâletin önerilerinde yeni yazının kabulü ve uygulanması konusunda geri adım atmaksızın, oldukça ciddi yaptırımlar bulunmaktadır.

Alınması gereken tedbirlerle alakalı olarak raporda verilen diğer bir başlık ise "Yeni Harflerin Süratle Tamimi İçin:" biçimindedir. Başlığın altındaki açıklamadan anlaşıldığı kadarıyla yeni harflerin hızlı bir şekilde duyurulması ve uygulanıp yaygınlaştırılması için yapılması gereken işlerin bir kısmı zaten Maarif Vekâleti'nce kısmen yürürlüğe konmuştu. Alınması gereken diğer tedbir ve kararlar ise şöyle açıklanmıştır:

1- Bu sene (Eylül 1928) okulların her sınıfında yeni harfler öğretilecektir. İlkokulların birinci sınıfında ise eğitim-öğretim yalnız Latin harfleri ile yapılacaktır. İkinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflara ise ilk iki ayda yeni harflerin alfabesi öğretilecek; ardından kıraat (okuma) ve Türkçe derslerinde yeni harflerle derslere devam edilecektir. İlkokulların son iki sınıfında tarih, coğrafya, hayat bilgisi, yurt bilgisi vb. derslerin yeni harflerle gösterilmesi mümkün değildir. Ortaokullarla liseler ve öğretmen okullarında ise her sınıfa yeni harfler öğretilecek kıraat ve lisan dersleri bu harflerle yapılacaktır. Bu okullarda diğer derslerin şimdilik eski harflerle okutulması zarureti bulunmaktadır. Her yıl aşamalı olarak derslerin yeni harflerle gösterilmesi sağlanacak dört beş yıl içerisinde bütün eğitim-öğretim yeni harflerle yapılacaktır.

2- Bu sene bütün okullarda Türkçe ve kıraat derslerinin yeni harfle takip edilebilmesi için kitapların iki ay içerisinde yeni harflerle basılması gerekmektedir. İki ay içerisinde yeni harfler gösterildikten sonra dersler bu harflerle devam edecektir. Okuma kitaplarının şimdiden basımına başlanmalıdır. Yeni basılacak eserler ve ders kitapları için mevcut matbaa yetersiz kalırsa başka özel matbaalarda basılması yoluna gidilecektir. Matbaalar için dışarıdan getirilecek harflerin gümrük vergisinden muaf tutulabilmesi için devlet matbaasına tahsisat ayrılması gerekmektedir.

3- Acilen bir alfabe ve kıraat kitabı çıkarılmalıdır.

4- Talebelere yeni harfleri çabuk sevdirip öğretmek için onların sevdiği cazip eserler yayınlanmalı; dergi ve gazetelerin en çok okunan kısımlarının yeni harflerle çıkarılması sağlanmalı; aynı zamanda yeni harflerle eser verecek muharrirler desteklenmelidir. Çocuklara mahsus yeni harflerle basılmış dergiler çıkarılmalıdır.

5- Çocuk kitaplarının eski harfli olarak basılması yasaklanmalıdır.

6- Okul levhaları, programları ve okul duyuruları yeni harflerle yazılmalıdır.

7- Öğrencilerin yeni harflerle rahat yazabilmesi için defterler hazırlanacaktır.

8- İlkokullarda ders veren öğretmenlere yeni harfleri öğretmek için öğretmen kursları açılacaktır.

9- Ortaokul öğretmenleri arasında yeni harfleri bilmeyenler için okulun Türkçe öğretmenlerince derhal kurslar açılacak ve bir ay içerisinde öğretilecektir.

10- Her yörede gönüllü öğretmenler belirlenmeli; onlar köylerde yeni harflerle okutma ve yazdırmaya başlamalıdırlar.

11- Bütün halk dershanelerinde öğretim yeni harflerle takip edilmeli, kitaplar yeni harflerle basılmalıdır"[29].

Maarif Vekâleti alınacak tedbirleri maddeler halinde sıraladıktan sonra, bunu gerçekleştirmek için gerekli maddi kaynağı açıklamıştır. Bu iş için acilen yüz bin liralık bir tahsisata ihtiyaç olduğu bildirilmiştir. Bu tahsisatın da derhal vekâlet emrine verilmesi; ayrıca, kanunlarla verilecek tahsisatla birleştirilerek kullanılmasına müsaade edilmesini istemiştir[30].

Yeni harflere geçiş konusunun açıklanmasını takiben, gerek ülke içerisinde gerekse ülke dışında, konuyla ilgili farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Görüşlerin ortak noktasını ise toplumu yeni harflere alıştırmanın hiç kolay olmadığı ve çalışmaların yıllarca süreceği fikriydi[31]. Yunus Nadi, Cumhuriyet Gazetesi'nin 10 Ağustos 1928 tarihli sayısında, bu sürenin on yıldan önce olamayacağını, zamanın Meclis Başkanı Kazım Paşa ise bunun üç yıllık bir sürede gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. 19 Ağustos 1928'de Atatürk, Yunus Nadi'ye yeni Türk harfleriyle yazdığı bir mektup yollamıştır. Bu mektubunda Atatürk, yeni Türk harflerine geçiş için çok uzun bir zaman olmadığını ve yeni harflerin uygulanmasına 1 Kasım 1928'den sonra kesinlikle

---

29 BCA, 180.09/3.16.3, s. 9-10.

30 BCA, 180.09/3.16.3, s. 10.

31 Falih Rıfkı Atay, Atatürk'ün doğumundan ölümüne kadar bütün hayatını anlattığı Çankaya adlı eserinde yeni yazının kullanılmasının ne kadar zaman alacağı konusunda şu hatırasını paylaşmaktadır. "Atatürk bana sordu: yeni yazıyı tatbik etmek için ne düşündünüz? Bir on beş yıllık uzun, bir de beş yıllık kısa müddetli iki teklif var, dedim. Teklif sahiplerine göre ilk devirleri iki yazı bir arada öğretilecektir. Gazeteler yarım sütundan başlayarak yavaş yavaş yeni yazılı kısmı artıracaklardır. Daireler ve yüksek mektepler için de tedrici bazı usuller düşünülmüştür. Yüzüme baktı: Bu ya üç ayda olur, ya da hiç olmaz dedi." (Falih Rıfkı Atay, *Çankaya: Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar*, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık, 1969, s. 440).

geçileceğini belirtmiştir. Yeni alfabe meselesini yabancı basının da yakından takip etmekteydi. Arap harflerinden Latin alfabesine geçişin çok uzun bir süreyi bulacağını öne sürdükleri geçiş süreci ile ilgili olarak, örneğin *The New York Times*, on beş yıllık bir süre öngörmüştür[32].

Birçok atılımla beraber kültür hayatının ana damarlarından biri olan Türk dili konusunda hızlı adımlar atılması, adeta harf değişikliği zamanının geldiğine işaret ediyordu. Değişikliğin gerçekleştirilmesi yolunda ilk ciddi adımların 1928 yılı itibariyle atılmaya başlandığını görüyoruz. Türk Ocaklarının Merkez ve Hars Heyetlerinin 8 Ocak 1928 tarihli toplantısında, Adalet Vekili Mahmut Esat, Latin harflerinin kabulünü hararetle istediğini bildirmiş, 8 Mart 1928'de de Başvekil İsmet Paşa Latin harflerini överek bu konuda aydınların ve bilim adamlarının düşüncelerini sormuştur. 3 Şubat 1928'de İstanbul'da hutbe Türkçe olarak okunmaya başlanmış, aynı yılın 24 Mayıs'ında da TBMM, yazı devriminin öncüsü olarak Latin rakamlarını kabul etmişti. Bütün bu değişim ve dönüşüm hareketleri, harf devriminden önce gerekli zemini oluşturmak adına, bir kamuoyu oluşturma hareketi olarak görülebilir.

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'den Başvekâlete gönderilen bir tezkeredeki bilgiye göre özellikle Atatürk'ün talimatıyla 23 Mayıs 1928'de İcra Vekilleri Heyeti'nin almış olduğu kararla "Dil Encümeni" kurulmuştur[33]. Böylece Maarif Vekâleti'nin daha önce Başvekâlete sunduğu teklifin kabulü gerçekleşmiş oluyordu[34]. Çok daha önce düşünülmüş olmasına rağmen Encümen geç toplanabilmiştir[35]. Encümenin amacı, yeni Türk harflerine geçişi sağlama konusunda Latin harfleri üzerine çalışmalar yapmak olarak belirlenmiştir. Bu encümendeki üyeler arasından "alfabe ve gramer komisyonu" teşekkül etmiştir. Bu komisyon Türk dilinde Latin harflerinin uygulanmasını görüşmek üzere kurulan bir heyet niteliğindeydi[36]. Bu heyette Fazıl Ahmet, Ragıp Hulusi, İbrahim Garandi, Yakup Kadri, Ruşen Eşref, Mehmet Emin, İhsan, Ahmet ve Falih Rıfkı Beyler bulunmaktaydı[37]. Maarif Vekâleti, 27 Mayıs 1928'de Başvekâletin onayını almış, 26 Haziran 1928'de de komisyon, Vekâlet binasında ilk toplantısını yapmıştı[38]. Alfabe ve gramer komisyonları toplantılarının ardından alınan kararlarla ilgili olarak raporlar hazırlanmıştır[39].

Kurulan Dil Encümeni üyeleri belirli bir kadroya karşılık gelecek şekilde aylık ücret almaktaydılar. Encümen üyeleri yanı sıra Latin harflerinin uygulama şeklini incelemek üzere oluşturulan komisyonun da çıkarılan bir kararname ile aylık ücretlerine dair kadronun yürürlüğe konduğunu, böylece ücret almış olduklarını öğrenmekteyiz[40]. Yine ayrı bir kararname ile bu komisyon üyeleri arasına dört üye ve bir kâtip katılmış ve bunlara ait kadro da ayrıca yürürlüğe konmuştur[41].

Bir taraftan bütün bu hazırlık çalışmaları yürütülürken, diğer taraftan bazı kişi ve kurumlar Latin harflerini çoktan kullanmaya başlamış; hatta, bu konuda çeşitli öneriler getirmişlerdir.

Latin Harflerinin İmla ve Yazı Şekilleri Konusunda Öneriler

1 Kasım 1928 yılında kabul edilen yeni Türk harfleri yasasından önce de hem Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında olmak üzere Arap harfli yazının ıslahı veya tamamen değiştirilmesi tekliflerinin zaman zaman gündeme geldiği daha önce de belirtilmişti. Bundan dolayı Cumhuriyet döneminde özellikle harf değişikliği kanunundan önce, gerek yeni alfabe tekliflerinin ve gerekse düşünülen Latin alfabesinin Türkçede kullanılmasıyla alâkalı bir takım talepler ve öneriler olmuştur.

Modern Batı toplumu ile bütünleşmek adına Atatürk tarafından Türk Ulusu için başlatılan değişim hareketleri, küçük de olsa farklı kesimlerden muhalefet ile karşılaşabilmekteydi. Buna rağmen idarenin kati ve kararlı tutumu, değişikliklerin halk nazarında da genel kabul görmesi, karşılaşılan dirençleri kırmaya imkân veriyordu. İdareye yapılan değişiklik tekliflerinden, halkın da bir takım yenilik hareketlerini kendisinin ihtiyacı olarak gördüğüne işaret etmektedir. Dolayısıyla öngörülen inkılâp hareketleriyle alakalı düşünceleri öğrenmek adına kişi ve kurumların kanaatleri sorulabildiği gibi toplum kendi yararına gördüğü çeşitli değişiklik taleplerini, mevcut idareden beklemeksizin, bir öneri olarak da getirebilmekteydi. Bu önerilerden

32 Elif Asude Tunca, "Türk Harf Devriminin Halka Tanıtımı Çalışmaları", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c.2, s.2, (Aralık 2006), s.114-115.

33 BCA, 30.18.1.1/29.32.20.

34 BCA, 180.09/3.16.3, s. 1.

35 Nevzat Gözaydın, aynı yer.

36 BCA, 30.18.01.01/29.32.20.

37 Aynı yer.

38 *Hakimiyeti Milliye*, 27.6.1928, s.1.

39 Agâh Sırrı Levent, *a.g.e.*, s. 400-401.

40 BCA, 30.18.01.01/29.36.6.

41 BCA, 30.18.01.01/29.46.10.

bir kısmının da mevcut harflerin ıslahı konusunda yapıldığını görmekteyiz.

Cumhuriyet döneminde alfabe değişikliği taleplerinin resmi ağızdan ilk dile getirildiği dönem ve yer 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi olduğu kabul edilir[42]. Daha sonra İzmir Milletvekili Şükrü Saraçoğlu'nun 1924'de TBMM'de Arap harflerine getirdiği eleştirilerle, harf değişikliği talepleri üst düzeyde ifade edilmeye başlamıştır[43]. O dönemdeki Maarif Vekili Vasıf Bey Vatan Gazetesine verdiği röportajda harf değişikliğinin gerekli olduğunu belirtmekle beraber eğitimin yaygınlaşmasında Arap harflerinin tek engel olmadığı eğer bunun değiştirilmesi gerekirse de bunun bilim dünyasında tartışılarak ele alınması gerektiğini ifade etmiştir[44].

Gerek Şükrü Saraçoğlu'nun teklifi ve gerekse Vasıf Bey'in yeni alfabe hakkındaki görüşleri toplumun önde gelenlerini cesaretlendirmiş, bir takım öneriler getirilmeye başlanmıştır. Harf Devrimi öncesi bu tür teklif ve tartışmalar olurken bir taraftan da bu işin olacağına inanan yurdun dört bir yanından resmi veya halktan birçok insan harf değişikliği konusundaki görüşlerini ortaya koyarak, tekliflerini arz ediyordu. Maarif Vekâleti'ne gönderilen çeşitli yazılardan 1924'lü yılların, bu tür tekliflerin yapıldığı dönem olduğu anlaşılmaktadır.

İstanbul Maarif Müdürlüğü'nün 8 Mayıs 1924 tarihli ve 14898 numaralı yazısına cevap olarak Maarif Vekâleti'nin gönderdiği 22 Mayıs 1924 tarihli bir belgeden[45], kaldırılan Şûra-yı Devlet yani Danıştay'da müdürlükten emekli Elika (Elif) Efendi'nin harflerin ıslahıyla alâkalı bir teklifinin olduğunu görmekteyiz. 19 Nisan 1924 tarihinde Vekâlete takdim edilen "Vekâlete Rapor" başlıklı diğer bir yazıdan[46] Vekâletin bu teklifi üniversite hocalarına incelettiği; hocaların, Elika Efendi'nin harf değişikliği konusundaki bu araştırmasında ilmi açıdan bir yenilik ortaya konulmadığı ve Türkçe yazıda görülen aksaklıkları giderecek nitelikte olmadığı yönünde görüş bildirmeleri neticesinde, Vekâletin başka bir yere de inceletmeye gerek duymadan hocaların görüşüne katılarak teklifi reddettiğini öğreniyoruz.

Bu dönem Elika Efendi gibi alfabe ile ilgilenen farklı kesimlerin teklifleri hep olmuştur. Bunlardan biri de belge çok silik olduğu için okunmakta güçlük çekilmiş ancak tespit edilen harf ve birkaç kelimeden Almanca olduğu anlaşılan ve Maarif Vekâleti Özel Kalem Müdürlüğü koleksiyonu içerisinde bulunan bir belgeden[47] yine Türkçe yazım için kullanılan mevcut Arap harflerinin ıslahı konusunda bir teklif sunulduğu anlaşılmaktadır. Belgenin ekinde bir tablo verilmiş olup, tabloda Türkçe, Arapça, Farsça ve Hintçe alfabe harflerinin yazılış şekilleri gösterilmiştir[48].

Benzer tekliflerden birini, Kuleli Askeri Lisesi'nde Türkçe öğretmeni olan Nurettin Bey'in mütâlaa olarak bildirdiğini görüyoruz. 5 Eylül 1925 tarihinde Kuleli Lisesi Müdürü tarafından gönderilen bu belgede okul öğretmenlerinden Burhaneddin Bey'in imla, harf ve gramer hakkındaki görüşünün ekte takdim edildiğini bildirmiş olmasına rağmen görüş yazısı belgenin ekinde bulunamamıştır.

Harf değişikliği konusundaki tekliflerle alakalı örneklerden biri o dönemki Konya Valisine aittir. Teklif, resmi olmasa da Türkçenin Latin harfleri ile yazılmaya başlamasının ardından görülen aksaklıkla ilgilidir. Vali, Maarif Vekili Necati Bey'e hitaben yazmış olduğu 29 Ağustos 1928 tarihli belgede, görüşlerini şöyle ifade ediyordu: "Lisanımızda pek çok kullanılan "kef" harfi seslerinin "gayın" yerine kabul edilen "g"ye ve "kaf" harfi yerine kabul edilen "k"ye dönüştürülmesi gerektiği iki harfli seslerin ileride problem oluşturacağı kanaatindeyim. "Kef" yerine müstakilen "g" harfinin kabulünü teklif ederim. Konya Valisi İzzet"[49]. Yine aynı belgenin üzerindeki havale notundan Valinin Maarif Vekiline göndermiş olduğu bu belgenin görüşülmek üzere Talim ve Terbiye Heyeti'ne havale edildiğini anlıyoruz. Belgede geçen mevzuu Dil Encümeni'ni ilgilendiriyor gibi gözükmesine rağmen neden Talim ve Terbiye Heyeti'ne havale edilmiştir, bu yapılırken ne düşülmüştür tam bilemiyoruz.

Alfabe değişikliği ve muhtemelen kabul edilecek Latin alfabesinde özellikle harflerin Türkçenin dil ve ses yapısına uygunluğu konusunda görüş bildirenlerden bir kısmı da yabancı uzmanlardır. Bunlardan biri Alman asıllı olduğu düşünülen Prof. Dr. Rain Müller'dir. Müller'in Maarif Vekâleti'ne göndermiş olduğu 11 Ağustos 1928 tarihli yazısında:

---

42 Ayşe Aktaş, "Atatürk ve Harf Devrimi", *Erdem, Cumhuriyet Özel Sayısı III*, C. 11 Sayı 33, Ankara: Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu, 1999, s. 707.

43 Ülkütaşır, *a.g.e.*, s. 48.

44 Refik Turan, "Eğitim ve Öğretimdeki Gelişmeler: Yeni Devlet Yeni Eğitim. Alfabede Yeni Dönem: Harf İnkılabı", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi, 2002, s. 114.

45 BCA, 180.09/3.16.1, s. 1.

46 BCA, 180.09/3.16.1, s. 2.

47 BCA, 180.09/3.15, s. 2-7.

48 BCA, 180.09/3.15, s. 1.

49 BCA, 180.09/3.16.6, s. 102.

"Türk lisanı için latin harflerine dairdir

Gazeteler Türk hükümetinin latin alfabesini …….

Yeni Türk elifbasının bir defa daha tetkik ve hülasa-ı mümkün ve tehammül olduğundan iki harfi iyi bulmadığımı arza mücaseret eylerim.

Almanca S, C, H gibi teleffuz olunan Ş harfi Türkiye haricinde hiç bir yazı makinesinde ve hiç bir matbaada bulunmamaktadır. Bir lisanın memalik-i ecnebiyede dahi tab ve yazı makinasıyla tahriri her lisan için mühim bir şeydir. Bundan maada bütün işaretler…"

Vekâlete Almanca olarak gönderilmiş olan bu yazı, Dil Encümeni Müdürlüğü'ne havale edilmiştir. Bu ve benzer tekliflerin, Latin harfleri resmi olarak kullanılmaya başlamadan önce, günlük gazete ve dergiler gibi bazı yayın organlarında yapılan deneme niteliğindeki yayınlarda görülen aksaklıklar üzerine, yapılmakta olduğu anlaşılmaktadır.

Gerek hükümetin oluşturduğu kamuoyu, gerekse özel kişi ve resmi kurumlardan gelen teklifler, harf değişikliği sırasının geldiği yönünde bir hava oluşturmuştu. Bu sebeple Arap harflerinin terk edilerek yeni yazıya geçilmesi konusundaki çalışmalar resmi ağızlardan dile getiriliyordu.

Yeni Türk Harflerini Öğretme Çabaları

Yeni Türk harflerinin kabulü ve uygulanması konusundaki faaliyetlere, devlet kurumları başta olmak üzere farklı kesimlerin de yoğun gösterildiği anlaşılmaktadır. Özellikle Cumhuriyet Halk Partisinin (CHP) bu konuda azami gayreti gösterdiği, teşkilata bağlı il ve ilçe organlarında okuma ve yazma kurslarına verdiği destekten anlaşılmaktadır. Kurs açmak, ders araç-gereci tedarik etmek ve öğretmen bulmak konusundaki faaliyetleri yanında parti üyelerinin, uygulamaları denetim ve takip işini de bir vazife olarak üstlenmiş oldukları görülür. Parti Başkanlığının yayınlamış olduğu duyuru niteliğindeki bir tamimde bütün CHP Milletvekilleri, yürütülen uygulamaları takip ve denetimle alakalı olarak görevlendirilmişti[50].

Yeni yazının yazılış şekilleri ile söyleniş ve yazılıştaki farklılık, aynı zamanda ses değişmeleri konusunda birçok aydın gibi o dönem bu işe oldukça emek veren biri olarak Başbakan İsmet İnönü'nün de ilgi gösterdiğini, farklı öneri ve tekliflerde bulunduğunu tutmuş olduğu kendi el yazısı notlarından öğreniyoruz. İnönü'nün hem Başbakanlıktaki belgeler üzerinde tuttuğu havale notları ve şerhlerden hem de kendi özel günlüğündeki notlardan Eylül 1928'den itibaren 1 Kasım 1928'de kabul edilen Yeni Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun'dan önce yeni Türk Harflerini kullanmaya başladığı anlaşılmaktadır. Bu notlarında bazı kuralları şöyle açıklamıştır:

"Tek heceli ve yabancı kelimelerde müstesnalar vardır.

İsimler, sıfatlar, muzaflar mücerred ve muhtelif hallerinde söylendikleri gibi beraber yazılırlar.

Kaide

Süreksiz harfler

Sert	Yumuşak
p	b
t	d
ç	c
k	ğ

kelimelerin sonunda gelen süreksiz harfler sert olur. Bu harfler harekelendikleri zaman bâzen kendi cinsinden yumuşak harflere tebeddül eder"[51].

Üzerinde tarihi olmayan ancak kendinden önceki notun 2 Eylül, sonraki notun da 4 Eylül tarihli olduğu göz önünde bulundurulursa bu notların 3 ya da 4 Eylül 1928 tarihlerinde tutulduğunu anlamak mümkündür.

Harf devriminin ardından her ne kadar millet mektepleri açılıp, derneklerde valiliklerde, belediyelerde kurslar verilerek yeni harfleri öğrenme ve öğretme tedbirleri alınsa da sonraki dönemlerde yeterli olmadığı yeni önlemler alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Özellikle şehir merkezleri dışındaki köy ve kasabalarda seferberliğin yavaş ilerlediği düşünülerek yeni harfleri öğrenme kampları açılması tekliflerinin yapıldığını görmekteyiz.

"Halka yeni harfleri oğretmek icin millet mektepleri kafi gelmedi. Şehirlerde ve illerde koylerde okuma, yazma bilmeyenlerin adedi zannedildiğinden daha cok ustundur. Ummiliğe karşı daha radikal ve daha geniş mıkyaslı mucadele şekilleri bulmak lazım. Mesela: Tatil aylarında şehir kenarlarında kamp kuran, avarelikten canları sıkılan, kahvelerde pinekliyen mekteplileri seferber edip koylere gonderemez miyiz? Kamplarını koylerde kursunlar ve her okuma yazma bilen mektepli bir ummi koyluye okumak ve yazmak oğretmek mecburiyetinde olsun. Bu vazifesinde muvaffak olanlara ummilikle mucadele madalyaları dağıtılarak bu işe ideal bir mahiyet de verilebilir. Bu sayede şehir cocuğu, koylulerimizi ve koylerimizi tanıyacak; koylulerimiz, şehirli gence ısınacak. Koy ile şehir arasında bir kanal acılmış olacak. Şehirli genc, ustune aldığı ictimai vazife ile inkilabı daha iyi benimseyecek. Evvelce hazırlanması lazımgelen vahdetli bir programla koylerde takip edilecek musamereler, konferanslar, oyunlar, spor, idman şenlikleri, gramofon, radyo, fotograf hatta sinema

50 BCA, 490.01/1.2.1.

51 İsmet İnönü, *Defterler (1919-1973)*, Haz. Ahmet Demirel, İstanbul: YKY, 2001, s. 96.

gibi koyun yabancı olduğu kultur vasıtaları koyun durgun ve geri muhitini devasa bir motor gibi harekete getirecek… .”[52].

Yeni harflerin öğretilmesi gayretleri, genellikle okulda, işyerinde ve kurumlarda dersler aldırtarak, konferanslar verilerek ve ders anlatımı şeklinde gerçekleşse de öğrenilen bu bilgi sürekli kullanılacağı için çeşitli alıştırmalarla kalıcı hale getirilmeye çalışılıyordu. Belgeler incelendiğinde yurdun dört bir yanında farklı metotlar da denendiği görülür. Bu konuda en çok rastlanan uygulama, hem harfleri hafızada tutmak hem de yazımını ve gramer kurallarını öğrenmek için çokça yazılması yöntemidir. Mesela yeni Türk harfleri kabul edildikten sonra 1928-1929 öğretim yılının güz döneminde Maarif Vekâleti, okullara bir genelge göndererek, öğrencileri yeni harflere alıştırmak amacıyla bütün öğretmenlerin ders konularını iki ay yazdırmaları istenmiştir[53].

Sonuç

Yeni Türk harflerinin kullanılmaya başlanması sürecini, Yunus Nadi gibi Türk aydınları on yıla, *New York Times* gibi yabancı kaynaklar ise on beş yıla yaymaktaydı. Çıkarılan harf değişikliği kanununun ardından kısa sürede uygulamaya geçilmesi, bu öngörülerin abartılı olduğunu göstermişti. Her ne kadar harf değişikliği kararını alan irade, devrimi yapmış olsa da kısa sürede netice alınmasını sağlayan asıl unsurun, yoğun propaganda faaliyetleri ile yürütülen politikaların olduğu anlaşılmaktadır. Bu politikaların istenildiği şekilde sonuçlanmasında ise hazırlık çalışmalarının ne kadar önemli olduğu görülmüştür.

Harf Devriminin hazırlık çalışmalarını Maarif Vekili Mustafa Necati ve diğer maarif yetkilileri ile aynı zamanda kararlı tutumları ile il ve ilçelerdeki mülki amirler ve öğretmenler yürütmüştür. Vekalet, idari ve hukuki olarak konunun hem yasal hem de bürokrasi ayağını iyi koordine etmiştir. Yayınladığı tamim ve duyurularla alınması gereken tedbirleri bildirmiş, sahada çalışan amir, bürokrat ve öğretmenlerin çalışmalarına rehberlik etmiştir. Ayrıca, Cumhuriyet Halk Partisi il ve ilçe örgütlerinin tertip ettiği toplantı ve kurslar, aynı zamanda milletvekillerinin Anadolu'nun dört bir yanındaki yeni yazının öğretilmesi ve uygulanması faaliyetlerini takip ve denetimleri etkili olmuştur.

Her ne kadar değişiklik 1 Kasım 1928'de yapılmış olsa da o günkü günlük gazete ve dergilerden ayrıca Arşivde karşılaşılan belgelerden uygulama çalışmalarının Ağustos ayı itibariyle başlamış olduğunu bize göstermektedir. Ağustos ay içerisinde, yeni yazı ile hazırlanmış deneme niteliğinde çalışmalar bulunmaktadır. Zaten her hangi bir hukuki gerekçe beklemeksizin kişiler kendi aralarında yeni yazı ile yazışanlar yapmaktaydı. Hatta, kurumlar arası bir takım yazışmalarda Latin alfabesi kullanılmaya başlanmıştı.

Bütün bu gayretler neticesinde, düşünülen yeni Türk alfabesinin Türkçeyi nasıl ifade ettiği, seslerin çıkarılması ve yazılmasında yeterli olup olmadığı görülmeye çalışılıyordu. Durum böyle olunca tasarlanan yeni alfabe için teklifler gelmeye başlamıştı. Valilerden eski bürokratlara, hatta yabancı bilim insanlarına kadar birçok aydın, uygulamada gördüğü aksaklığı ve buna getirdiği çözümü bir öneri olarak sunmaktaydı. Sonuçta Latin Alfabesinin kabulü ve uygulanmasında, geri adım atmaksızın alınan kararlar ve yöneticilerin sağlam bir duruşu kadar Maarif Vekaleti sorumluluğunda çok sıkı yürütülen hazırlık çalışmalarının olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

180.09/3.15.

180.09/3.16.1.

180.09/3.16.3.

180.09/3.16.6.

30.18.01.01/29.32.20.

30.18.01.01/29.36.6.

30.18.01.01/29.46.10.

30.18.1.1/29.32.20.

490.01/1.2.1.

Araştırma Eserleri

Aktaş, Ayşe. "Atatürk ve Harf Devrimi", *Erdem, Cumhuriyet Özel Sayısı III*, C. 11 Sayı 33, Ankara: Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu, 1999, s. 699-714.

Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1989.

Ata, Bahri. "Harf Devrimi Üzerine Yeniden Düşünmek", s. 3, http://www.acikarsiv.gazi.edu.tr/dosya/ HarfDevrimi.pdf (12.10.2011).

Atay, Falih Rıfkı. *Çankaya: Atatürk'ün*

52 Vedat Nedim Tör, "Ümmilikle Mücadele İçin Köy Kampları", *Kadro Dergisi*, s. 1, (Ocak 1932), s. 27-28.

53 Bahri Ata, "Harf Devrimi Üzerine Yeniden Düşünmek", s. 3, http://www.acikarsiv.gazi.edu.tr/dosya/HarfDevrimi.pdf (12.10.2011).

Doğumundan Ölümüne Kadar, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık, 1969.

Çelik, Birten. Osmanlı Modernleşmesi Sürecinde Osmanlı Aydınları ve Alfabe Meselesi, *80. Yılında Türk Harf İnkılabı Uluslaraarası Sempozyumu 10-11 Kasım,* Ed. Tülay Alim Baran, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*,* 2009, s. 9-22

Çiçek, Niyazi. "Harf Devrimiyle İlgili Yeni Belgeler: Maarif Vekâletinden Başvekâlete Gönderilen Bir Belgenin Düşündürdükleri", *Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı: Osmanlı'nın İzinde*, Haz. Feridun M. Emecen, İshak Keskin, Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul: TİMAŞ, 2013, s. 451-466.

Ergün, Mustafa. *Atatürk Devri Türk Eğitimi,* Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, 1982.

Gözaydın, Nevzat. "Türk Dili ve Lâtin Alfabesi Konusunda Almanya'nın Atatürk'e Bakışı Üzerine", Ankara Üniversitesi'nin 60. Kuruluş Yılı Armağanı: Atatürk Ve Türk Dili Ve Edebiyatı, Türk Eğitimi Ve Türk Kültürü Konusunda Seçme Yazılar, Editör Doç. Dr. Doğan Atılgan, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2006, s. 82-83.

Hakimiyei Milliye, 27.6.1928, s.1.

Hüseyin Cahit. "Latin harfleri", *Tanin*, 16 Mart 1924.

Sungu, İlhan. "Harf İnkılabı ve Milli Şef İsmet İnönü", *Tarih Vesikaları*, c.1, (Haziran 1941) s. I-IX.

İnönü, İsmet. *Defterler (1919-1973)*, Haz. Ahmet Demirel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

İsmet İnönü Hatıralar, c.2, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1987.

Kale, Metin. "Harf Devrimi", *ERDEM*, 11(33), Ocak 1999, s. 811-831.

Kılıçzade Hakkı, "İzmir Kongresinde Latin Harfleri", *İçtihat*, 154, 155, 156(1923).

Korkmaz, Zeynep. (1998). "Harf İnkılâbı" http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/8.php, (25.06.2010).

Levent, Agâh Sırrı. *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3.bs. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1972.

M. Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1973.

Mahmut Babacan, "Tanzimattan II. Meşrutiyete Alfabe Tartışmaları", *80. Yılında Türk Harf İnkılabı Uluslararası Sempozyumu 10-11 Kasım,* Ed. Tülay Alim Baran, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü 2009,, s. 30-35.

Mustafa Hamit, "Latin Harfleri ve Türkçe Elifba", *Tanin,* 25 Mart 1924, 3 Mayıs 1924.

Özerdim, Sami Nabi. *Harf Devriminin Öyküsü*, s. 5, http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/kitap/ozerdim.pdf (12.10.2006).

Öztürk, Cemil. Maarif Vekili Mustafa Necati Bey ve Harf İnkılabı, *80. Yılında Türk Harf İnkılabı Uluslararası Sempozyumu 10-11 Kasım,* Ed. Tülay Alim Baran, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2009, s. 158-170.

Samih Rıfat, "Başlamadan Bitiren Bir İtiraz Karşısında" *Hakimiyei Milliye*, 16 Ağustos 1923.

Şimşir, Bilal. *Türk Yazı Devrimi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992.

Tekeli, İlhan. "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c.3, İstanbul: İletişim, s. 661.

Tör, Vedat Nedim, "Ümmilikle Mücadele İçin Köy Kampları", *Kadro Dergisi*, s. 1, (Ocak 1932), s. 27-28.

Tunca, Elif Asude. "Türk Harf Devriminin Halka Tanıtımı Çalışmaları", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c.2, s.2, (Aralık 2006), s.114-115.

Turan, Refik. "Eğitim ve Öğretimdeki Gelişmeler: Yeni Devlet Yeni Eğitim. Alfabede Yeni Dönem: Harf İnkılabı", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi, 2002, s. 114.